

Könyvszemle

Abay (Neubauer) Gyula:

Oeconomia Aeterna: egy új tudományág megalapozása

Akadémiai Kiadó. Budapest. 2016. 345 old.

Abay (Neubauer) Gyula 1891. augusztus 15-én született Budapesten, és ugyanott 1978. augusztus 29-én hunyt el. Középiskoláit Budapesten, Iglón majd megint Budapesten végezte. 1913-ban a Budapesti Tudományegyetem Jogi Karán az államtudományok doktorává avatták. Állami szolgálatba 1909-ben lépett, a dohányjövédéki központi igazgatóságnál dolgozott 1944-ig, nyilvános rendes tanári kinevezéséig. Gyakorlati munkássága figyelmét a közgazdasági problémák megoldása irányába terelte. Számviteli, pénzügyi, beszerzési, szállítási és építési ügyekkel foglalkozott. 1928-ban a „Közgazdaságtan” című tárgykörből magántanári habilitációt szerez a pécsi egyetemen. „A határhaszonelmélet bírálata” című könyve képezte magántanári kinevezése alapját. Bírálója *Vasváry Ferenc* egyetemi nyilvános rendes tanár volt. 1929 és 1931 között először Berlinben, majd Londonban folytatott tanulmányokat. 1938-ban egyetemi nyilvános rendkívüli tanárrá, 1944-ben egyetemi nyilvános rendes tanárrá nevezik ki, valamint a Gazdaságpolitika és Statisztika Tanszék vezetésével bízták meg. A tanszéket 1948-ig vezette. 1946/47-ben a jogi kar dékánja, a következő tanévben – az akkori rendszer szerint – a jogi kar prodékánja volt. 1944 és 1948 között a Jog- és Államtudományi Karhoz tartozó pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézetet vezette. 1945-ben az MTA Chorin-díját nyerte

el a „Világ gazdaság válaszüton” című könyve alapján. 1948-ban, fiatalon, 57 éves korában kényszernyugdíjazták. 1952-től a Komlói Szénbányászati Trösztnél statisztikusként dolgozott, ahonnan menesztették. A pécsi Vízügyi Igazgatóság könyvelője volt 1955 és 1956 között. 87 évesen, 1978-ban Budapesten hunyt el.

Abay (Neubauer) Gyula egy tragikus sorsú humanista, akinek nemzetközi szinten is kiemelkedő kutatói-oktatói kvalitásai a történelem szeszélyes viharai közepette nem bontakozhattak ki. Az európai tudományos életben is jól csengő Neubauer családnevet hazafiságát, magyar identitását hangsúlyozandó 1943-ban belügyminisztériumi hozzájárulással magyarosította Abayra. 1956-ban bekapcsolódott a forradalom pécsi eseményeibe, amiért többéves börtönbüntetéssel sújtották. „Bűne” az volt, hogy 1956. november 1-jén „Le a sztálini magyar alkotmánnyal” címmel cikke jelent meg a Szabad Dunántúl napilapban. Ezért az írásért 1957. május 29-én letartóztatták, a pécsi *dr. Kertész Endre* és társai ellen indított koncepció perben, ötödrendű vádlottként először négy, majd 1958 júniusában másodfokon hat évre, valamint teljes vagyonelkobzásra ítélték. A váci börtönben raboskodott 1957 és 1959 között, ott írta meg – minden forrásanyag használata nélkül – „Oeconomia Aeterna” című könyvét, amely nemcsak tudományos felkészültségéről, kiváló emlékezőtehetségéről, hanem emberi tartásáról, töretlen akaraterejéről, a humánumba vetett hitéről is bizonyosságot tett.

Megemlékezés az első kiadásról. A könyv kiadására csak 2001-ben került sor, a Pécsi

Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karának 30. évfordulója alkalmából. Meg kell emlékeznünk azonban a megjelentetés előzményéről és *Benedek Ferenc*ről (1926–2007) (https://pte.hu/legendas_professzoraink/benedek_ferenc), a római jog hírneves professzoráról. Benedek 1951-ben kezdett tanítani az akkor egykarú Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán. Fialat oktatóként több tárgyban is előadást kellett tartania, ő vitte a közgazdaságtan kurzust is, mert az 1948-49-es kényszernyugdíjazások miatt nem maradt, aki ellássa e feladatokat. A „polgárinak” minősített közgazdasági szakirodalmat a felsőbb utasítás ellenére sem semmisítette meg, nem selejtezte ki, hanem könyvtárában megőrizte. Így maradt meg *Heller Farkas*, *Abay (Neubauer) Gyula*, *Surányi Unger Tivadar*, *Theiss Ede* és mások könyvei, publikációi, továbbá a *Közgazdasági Szemle* 1948. előtti megjelent számai. Benedek 1970-ben a megmentett, terjedelmes közgazdasági szakirodalmat a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Pécssett alapított Kihelezett Nappali Tagozata (ma Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar) könyvtárra rendelkezésére bocsátotta. E gesztus jelentősége akkor vált nyilvánvalóvá számunkra, amikor az 1980-as évek elején elkezdtük az *Abay (Neubauer) Gyula* tevékenységét is magában foglaló *Heller Farkas*-iskola tudományos eredményeit elemezni, ráirányítani a figyelmet írásaik jelentőségére. Konjunktúrakutatási elemzéseinkhez Pécssett nem leltünk másutt a világgazdasági válságot követő időszakról magyar nyelvű – főleg a magyar gazdaság folyamatait tükröző – szakirodalmat.

A Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó már a rendszerváltás előtt – részben a *Mihalik István* egyetemi tanár vezette tanszékközi kutatócsoport javaslatára (ezt a kutatómunkát 1991 után *Bekker Zsuzsa* és csoportja folytatta) – elindította a reprint kiadásokat. Így jelent meg többek között „A társadalomtudomány magyar

klasszikusai” sorozatban *Heller Farkas* kétkötetes közgazdaságtan könyve. A világgazdasági válságot követő korszak tekintélyes magyar közgazdáival szembeni súlyos adósság továbbra is fennmaradt, amelyet a Pécsi Tudományegyetem Közgazdaság-tudományi Kara 2001-ben *Abay (Neubauer) Gyula* könyvének kiadásával részben törlesztett, de méltó elismerést csak az Akadémiai Kiadó gondozásában 2016-ban kiadott új, a közgazdász társadalom széles körei számára elérhető mű jelentett.

Az Oeconomia Aeterna második kiadása. A könyvet *Barcza Tibor*, *Abay (Neubauer) Gyula* unokája rendezte sajtó alá, a bevezetőben ő ír a szerzőről (7–13. old.). Ezt követi *Barcza Tibornénak (Abay Gerdának, a szerző lányának)* írása „A könyvről” címmel (15–16. old.). Az Előszó (17–18. old.) *Oroszi Sándor*, az „Oeconomia Aeternáról” című fejezet (19–32. old.) *Solt Katalin* munkája.

Abay (Neubauer) Gyula könyvének címválasztása olyan gazdaságtan kidolgozásának lehetőségére, illetve kísérletére utal, amely független az uralkodó társadalmi-politikai rendszerektől, viszonyoktól. „Sémánk minden szakaszát egy jellegzetes névhez szeretnők kapcsolni... ezt pontosan az első szakasszal nem tudjuk megtenni. A második szakaszt méltán köthetjük egyszerre *Marx* és *Walras* nevéhez... A harmadik a *Kondratyev-féle* szakasz... Végül a negyedik ugyanígy *Cassel* szakasza, az aranytermelés emelkedésének és az aranyárak változatlanságának vizsgálatáért. Ha az első szakasznak egy nevet mégis akarnánk adni, megfontolhatjuk, hogy illessük *Heller Farkas* nevével, ... A beruházások dinamikája azonban mindezzel még távolról sincsen befejezve, mert ez a dinamika elsősorban azzal jut kifejezésre, hogy a beruházási tartalékok depresszióban felhalmozódnak, liquidity preference, a *Keynes-féle* szakasz, expanzióban pedig bevetésre kerülnek, innovations, a *Schumpeter-féle* szakasz.” (314. old.)

A szerző a közgazdasági szakirodalomban egyáltalán nem használatos aeterna kifejezéssel – megítélésünk szerint – arra kíván utalni, hogy a közgazdaságtan egyes, viszonylag elkülönülő részeit különböző korok meghatározó gondolkodói „örökérvényűen” dolgozták ki. Minden rész – mint az idézetből következik – alapvetően egy korszakos jelentőségű alkotóhoz köthető, de adott ismeretrendszeren belül mások is megfogalmazták a kérdéskörbe szervesen illeszkedő, a kialakult elméleti vázzal logikus kapcsolatban álló összefüggéseket. Abay nem kevesebbet vállal, minthogy megteremtse a közgazdaságtudomány (kiemelten az érték- és hasznosságelmélet, az áralakulás, a pénz- és inflációelmélet, a termelési egyensúlyi kritériumai, a konjunktúraelmélet) belső összhangját, koherenciáját. A könyvben az aeternális jelleg második fokozatának megvalósítására is törekszik: véleménye szerint a már belső összhangot tükröző részeket kívánja integrálni, belőlük egységes teóriát kialakítani. A börtönben papírra vetett gondolatai szerves folytatását jelentik a habilitációja alapját képező, díjazott könyvének. A határozott célokat követő továbbfejlesztés során kísérletet tesz az osztrák iskola képviselőinek (*F. von Wieser, E. von Böhm-Bawerk*) véleménye közötti árnyalati differenciák bemutatása mellett az összhang kiemelésére, a másik két határhaszon-iskola platformjával történő egyeztetésre. Abay kitér a több áruajtából álló készlet együttes értékének alakulására, ezen belül arra a lehetőségre is, hogy a mennyiségében növekvő készlet összértéke csökkenhet is. Kilép azonban a határhaszon-elmélet kereteiből, és a marxi kategóriát kifejtve, komplex hasznóelméletet fogalmaz meg, amelynek centrumában a fogyasztó áll.

Az *Oeconomia Aeterna* írásának idején még az ökológusok sem foglalkoztak a Föld eltartási kapacitásával, az ökológiai lábnyom kérdésével (a kategóriát *W. Rees* vezette be az 1960-as években). Abay professzor kitér erre a

kérdésre is, s meglepően jó prognózist fogalmaz meg: „földünk népessége a mainak még több mint háromszorosát is elérhetné.” (55. old.) (A korabeli lélekszám szerinte 2 737 millió fő.) Érdekes mozzanatként rámutat arra, hogy a „jóléti állam, a welfare state divatját éljük, s ha ez egyáltalán valósággá lesz, abban nagy része van annak, hogy a széles néprétegek az államra egyre nagyobb befolyást nyernek.” (70. old.) Az inga napjainkban a másik irányba lendül, a jóléti állam intézménye a legtöbb régióban visszaszorul. Ma már többen a feltétel nélküli alapjövedelem biztosítását is érdemi lépésnek tekintenék. Talán erre érzett rá Abay, midőn *E. H. Carr* 1942-ben Londonban megjelent könyvére utalva „egy abszolút létminimum feltétlen biztosításának általános programját” veti fel.

Az újratermelés modellje *F. Quesnay*-tól induló, *A. Smith*-en, *L. Walras*-on átívelő vonulata Abay felfogásában logikus, koherens egészet alkot. Elméletében egy korai „mainstream” rajzolódott ki, amelynek a marxi gondolatok egy része is alkotóelemévé vált. A gondolati rokonság alapját a zárt rendszer jellegzetességei képezik, ugyanis mindegyik teoretikus gazdaságtana módszertanilag *W. Harvey*-nek a véráramlást tudományos igényességgel megragadó elméletéből indult ki.

Ez az elméleti hasonlatosság azonban Abay elemzése szerint a „marxista-leninista” írások közül kizárólag *K. Marx* művei esetében áll fenn. Figyelemre méltó diszkrét hangvételű véleménye a szocialista közgazdasági irodalomról: „Még a legújabb orosz Filozófiai Lexikon tömör fogalmi meghatározásai sem adnak a szocializmus és kommunizmus viszonyáról többet, mint amennyit már Saint-Simon tanított, és ehhez az 1954. évi orosz politikai gazdaságtani tankönyvnek sincs érdemi hozzátennivalója.” (52. old.)

Nem csak a polgári közgazdaságtan és a marxi hasznosságfelfogás rokon vonásaira

mutat rá. Kiemeli – *J. B. Say* nyomán – a három tényező (a munka, a fizikai tőkejavak és a föld) szerepét a hasznosság, közvetve az érték létrehozásában, sőt, a társadalmi fejlődés szakaszolásában is. „A három termelési tényező tana most már a gazdaságtörténet öt szakaszának teljes értékű megalapozásához további fenntartások nélkül felhasználhatóvá válik.” (50. old.) Óvatosan figyelmeztet ugyanakkor, hogy a tényezők termelésben betöltött funkciója nem szükségszerű meghatározója a jövedelemelosztás területén kialakuló arányoknak.

Az aeternális jelleget az újratermelési árnyok kapcsán is jellemzőnek tekinti, melyek magyarázatában ugyancsak kiemelkedőnek ítéli Marx szerepét: „Marxnak az egyszerű és bővített újratermelésről adott leírása valósággal gyönyörű; szemléletes, helyes és tanulságos...” (121. old.)

Abay Marxszal kapcsolatos elismerő, méltató gondolatai nem a börtön testi-lelki nyomorító hatásának következményei. Ezt egyértelműen bizonyítja a *Zeitschrift für Nationalökonomie* XVI. kötetében – még a büntetés megkezdése előtt – megjelent tanulmánya, valamint, hogy a „marxista-leninista” szerzők műveiből mások gondolatait nem használta fel az *Oeconomia Aeterna* építőköveiként.

Abay megfigyelte, hogy 1896-tól a nagy gazdasági világválságig felszálló ágban volt mind a Kondratyev-ciklus, mind az évszázados trend. A bázisinnovációk elmélete szerint a Kondratyev-ciklusok leszálló ágában történnek a korszakalkotó felfedezések, amelyek az első ciklusokban többnyire a közlekedést, az ipari termelést alakították át, bevezetésükre azonban csak akkor került sor, amikor a leszálló ág átsapott emelkedésbe. Ezek a bázisinnovációk a felszálló ágban jelentős technikai-gazdasági változásokat eredményeznek, amelynek követelményei a szakképzésben is érvényre jutnak. (Gondoljunk a *Jánosy Ferenc* által elemzett szakmastruktúra-munka-

helystruktúra közötti kapcsolatra.) Schumpeter a technikai változásokra vezette vissza a Kondratyev-ciklusok mozgását. Értelmezte a „műszaki forradalom” kategóriáját, mint a Kondratyev-ciklusok húzóerejét, és megalkotta az „innovációsaládok” elméletét.

Az 1929-es nagy gazdasági világválság után előtérbe került az állami beavatkozás elmélete és gyakorlata. Az új irányzat legkiemelkedőbb teoretikusának, *J. M. Keynes*nek a nézetei nem kaptak érdemi szerepet az *Oeconomia Aeterna*-ban, bár a szerző többször is hivatkozott rá. Megjegyzendő, hogy nem értett egyet Keynes foglalkoztatáselméletével sem.

Érdekes Abay elemzése a Marshall-segélyről. „...Amerika vissztehermentes segélyként bocsátotta árufeleslegeit Európa rendelkezésére. Amerika ezeket eladni, Európa pedig megvenni nem tudta volna. ...Az állam pedig ugyanúgy vette meg és használta el azokat a termékeket, akár a háború költségére a hadijavakat. Európának pedig megszűnt az áruínsége, meggyorsult a háború utáni újjáépítése és újra fizetőképessé vevővé válhatott a piacon.” (224. old.)

Abay (Neubauer) Gyulának a közgazdaságtan fő fejlődési irányjaival kapcsolatos elképzeléseit nem igazolta a megfogalmazódó, érlelődő, majd visszaszoruló teóriák sora. Talán nem ártana komolyabban venni *J. E. Stiglitz* gondolatát: „Úgy tűnik, a globalizáció jelenlegi formájában a nemzeti elitek régi diktatúráját a nemzetközi pénzvilág új diktatúrája váltja föl.”¹ A Nobel-díjas közgazdász szerint például a neoliberális piaci fundamentalizmus mindig is politikai doktrína volt, amely meghatározott érdekeket szolgált.

A közgazdaságtan visszatérése a gyökerekhez azonban a további fejlődés szükségszerű mozzanata, a közgazdaságtudomány

¹ STIGLITZ, J. E. [2002]: *Globalisation and Its Discontents*. W. W Norton & Company. New York. p. 247.

rezilienciájának, valamint nyílt rendszerré alakításának feltétele lenne.

Az *Oeconomia Aeterna* az Abay számára még hozzáférhető szakirodalom szelektált áttekintése, feldolgozása, a gondolatok egységes keretbe foglalása. A friss publikációk – még ha érintik is ezeket a témákat – csak átvett, közvetett hivatkozásokra alapoznak. Az ismertetett könyv tanulmányozása visszarepíti az olvasót ebbe a gondolatiságba, felkínálva a lehetőséget az eddig háttérben maradt tudományos eredmények figyelembe vételére, a kutatásokba történő beépítésére.

Abay (Neubauer) Gyula széttört életpályája romjain írt könyvét a társadalmi haladásról vallott humanista felfogásnak hangsúlyozásával zárja: „...a haladás mindig csak emberi

haladás, az ember haladása ismeretlen cél felé. Értelmetlen a célfetisizmus és az embernek egy titokzatos célcloch (zárt cél) előtt való feláldozása.” (322. old.) „Tragikus az a szeretet, amely gyűlöletből fakad és tragikus az a szeretet is, amelyből gyűlölet fakadhat. Az integrális humanizmus nem ismerhet el mást, csak szeretetből szeretet. Ez a Hegel–Marx-féle dialektika diadala, a tézis, antitézis, szintézis jegyében.” (324 old.)

Oroszi Sándor,

a Kaposvári Egyetem professzora
E-mail: oroszi.sandor@ke.hu

Sipos Béla,

A Pécsi Tudományegyetem professor emeritusa
E-mail: sipos@ktk.pte.hu

Folyóiratszemle

Winker, P.:

A statisztikai felvételek adatminőségének kérdései

(Assuring the quality of survey data: Incentives, detection and documentation of deviant behavior.) – *Statistical Journal of the IAOS*. 2016. Vol. 32. No. 3. pp. 295–303.

A kutatási eredmények minősége alapvetően az adatok színvonalától függ, legyenek azok elsődlegesen a projekt számára vagy eredetileg más célból összegyűjtött, másodlagos felhasználásúak. Az adatok sokszor eltérnek attól, mint amit a kutatók várnak a felvételtől. Ennek okai a mérési hibák, a nem megfelelő eszközök használatából adódó eltérések és a minta-kiválasztási problémák lehetnek, de az esetek egy részében azok a munkájukat hanyagul végző emberek tehetők felelőssé, akik az adatgyűjtésben és az adatok összeállításában vesznek részt. A *Science* című lap

2015-ben megjelent egyik tanulmánya megállapítja, hogy többször előfordul olyan eset, amikor a közlésre szánt munkákat nem jelentetik meg, vagy alapos átdolgozásra visszaküldik a szerzőknek a statisztikai adatok torzítása, illetve meghamisításának gyanúja miatt.

Jelen tanulmány azokról az adatminőséget rontó emberekről szól, akik részt vesznek az adatgyűjtési munkában, így tevékenységük hatással van az adatfelvételek minőségére. A felmérések addig nem lesznek tökéletesek, amíg minden kockázatot ki nem szűrünk az adatgyűjtési folyamatból (például helyettesítő kérdőbiztosok, rövidített kérdőív alkalmazása, adatfelvételi hamisítások elkövetése, a kérdőívek részbeni vagy teljes duplázásai). Minden rendelkezésre álló eszközt fel kell használni arra, hogy abszolút minimumra csökkentsük az ilyen kockázatok előfordulását. Az empirikus kutatások iránti bizalom fenntartása érdekében szükség van az adatminőséget biztosító intézkedések részletes leírására és a